

національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». Вип. 21. С. 212–214. URL: Nvuuped_2011_21_74.pdf (дата звернення 23.03.2022).

Коць, М., Ващенко, Г., Кузьмич, О. (2021). Гендерні особливості емоційного інтелекту дітей з особливими освітніми потребами. *Психологія: реальність і перспективи*. № 16. С. 98–105. URL: https://prap.rv.ua/index.php/prap_rv/article/view/218/215 (дата звернення: 16.04.2022).

Клименко, А. (2020). Шляхи розвитку емоційного інтелекту учасників освітнього процесу. *АГОС. ОНЛАЙН*. № 15. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.15.30.html> (дата звернення: 06.04.2022).

REFERENCES

Houlman, D. (2018). *Emotsiyni intelekt* [Emotional intelligence]. Kyiv: Vivat. 512 s. [in Ukrainian].

Nosenko, E., Kovryha, N., (2003) *Emotsiyni intelekt: kontseptualizatsiia fenomenu, osnovni funktsii* [Emotional intelligence: conceptualization of the phenomenon, main functions: monograph]: monohrafiia. Kyiv: Vyshcha shkola. 159 s. URL: http://distance.dnu.dp.ua/ukr/nm-materiali/documents/Em_intellekt.pdf (data zvernennia: 12.03.2022). [in Ukrainian].

Hovart, H., (2016). *Shcho mene liakaie* [What scares me]; per. z anhl. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan; Barselona: Gemser Publ. 35 s. Seriia «Piznaiu sebe». [in Ukrainian].

Pannerselvam, H., Sudzhatamalini, Dzh. (2011). *Emotsiyni intelekt ditei iz porushenniamy navchannia* [Emotional intelligence for children with special needs]. *Zhurnal prykladnykh doslidzhen*. Vyp. 4. № 7. S. 144–146. URL: [https://www.worldwidejournals.com/indian-journal-of-applied-research-\(IJAR\)//file.php?val=July_2014_1404222922_43.pdf](https://www.worldwidejournals.com/indian-journal-of-applied-research-(IJAR)//file.php?val=July_2014_1404222922_43.pdf) (data zvernennia: 12.03.2022). [in Ukrainian].

al=July_2014_1404222922_43.pdf (data zvernennia: 12.03.2022). [in Ukrainian].

Skrpnyk T. ta in. (2020). *Rozvytok emotsiinoho intelektu uchniv inkluzyvnykh klasiv: resursy tekhnologii «klasnyi menedzhment»* [Development of emotional intelligence of students of inclusive classes: resources of technology «class management»]. *Osvitohiia*. № 9. S. 61–74. URL: <file:///C:/Users/admin/Downloads/-2020..pdf> (data zvernennia: 15.03.2022). [in Ukrainian].

Kumar, S. (2012). *Emotsiyni intelekt dlia ditei z osoblyvymy potrebamy* [Emotional intelligence for children with special needs]. *Mizhnarodnyi zhurnal naukovykh doslidzhen*. Vyp. 2. № 4. S. 63–64. URL: [https://www.worldwidejournals.com/international-journal-of-scientific-research-\(IJSR\)/file.php?val=April_2013_1365010590_45ce8_24.pdf](https://www.worldwidejournals.com/international-journal-of-scientific-research-(IJSR)/file.php?val=April_2013_1365010590_45ce8_24.pdf) (data zvernennia: 03.03.2022). [in Ukrainian].

Shpenyk, S., (2011). *Dity hrupy ryzyku yak ob'ekt sotsialnoi roboty* [Children at risk as an object of social work]. *Naukovyi visnyk Uzhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia «Pedahohika. Sotsialna robota»*. Vyp. 21. S. 212–214. URL: http://distance.dnu.dp.ua/ukr/nm-materiali/documents/Em_intellekt.pdf (data zvernennia 23.03.2022). [in Ukrainian].

Kots, M., Vashchenia, H., Kuzmych, O. (2021). *Henderni osoblyvosti emotsiinoho intelektu ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy* [Gender features of emotional intelligence of children with special educational needs]. *Psykhohohiia: realnist i perspektyvy*. № 16. S. 98–105. URL: https://prap.rv.ua/index.php/prap_rv/article/view/218/215 (data zvernennia: 16.04.2022). [in Ukrainian].

Klymenko, A. (2020). *Shliakhy rozvytku emotsiinoho intelektu uchasnykiv osvithnoho protsesu* [Ways to develop emotional intelligence of participants in the educational process]. *АГОС. ОНЛАЙН*. № 15. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.15.30.html> (data zvernennia: 06.04.2022). [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 06.05.2022

УДК 373.3:37.015.3:159.954

DOI: 10.37026/2520-6427-2022-110-2-47-51

Вячеслав ДЕМЧЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки,

психології та корекційної освіти

Рівненського обласного інституту

післядипломної педагогічної освіти,

м. Рівне, Україна

ORCID: 0000-0002-6792-3913

e-mail: demchenko1052@ukr.net

ДІАГНОСТИКА ТВОРЧИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті зроблено спробу довести, що одним із ключових чинників успішного розвитку дітей є раннє виявлення в них творчих задатків та здібностей. Доведено, що чим раніше в молодших школярів будуть виявлені ці здібності, тим більше шансів вони матимуть для розкриття свого таланту.

Проаналізовано методики щодо виявлення природних задатків та обдарувань дітей молодшого шкільного віку, які в майбутньому сприятимуть формуванню в них творчого потенціалу. Наголошується на необхідності оволодіння означеними вище методиками якомога більшої кількості педагогів, передусім

тих, які працюють із молодшими школярами. Щоб обдарована дитина не «загубилася» і не втратила можливості реалізувати свої таланти і здібності в дорослому житті, автор пропонує створити систему ознайомлення педагогів із методиками виявлення та реалізації творчих можливостей здобувачів освіти, які можна зреалізувати як у ході методичної роботи

в закладах загальної середньої освіти, так і в процесі курсової підготовки в закладах післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: діагностування, діагностичні методики, інтелект, обдарованість, креативність, творчі задатки та здібності, діти молодшого шкільного віку.

Viacheslav DEMCHENKO,
Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor,
Department of Pedagogy,
Psychology and Correctional Education,
Rivne Regional Institute
of Postgraduate Pedagogical Education,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0002-6792-3913
e-mail: demchenko1052@ukr.net

THE DIAGNOSIS OF CREATIVE ABILITIES CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE

Abstract. The article attempts to prove that one of the key factors in the successful development of children's creative abilities is the early identification of their talents. It is fair to state that the earlier detection of student talents give more chances to show their talent as early as possible.

Analyzed the methods of diagnosing creative opportunities and identifying natural talents and children genius, especially primary school age, which in the future will contribute the creation of their creative potential. It is emphasized the need to understanding these methods by teachers, whose work with younger schoolars.

The analysis that presented in the article shows that the big quantity of teachers don't have methods of identifying and developing children's talents, trying to find and understand these methods independently, but this activity is usually episodic, unsystematic and unprofessional. As a result, a significant percentage of genius children in schools simply «get lost» and lose the opportunity to realize their talents and abilities in adult life. To avoid this, it is proposed to create a system of acquaintance and understanding by teachers the identifying methods and realizing the creative potential of students, which should be implemented during methodological process in general secondary education, and also, during course training in postgraduate pedagogical education.

It is emphasized the need to continue research and introduce new practics not only in certain methods of diagnosing and early detection the creative potential of primary school students, but also forms and training methods for this activity, which will undoubtedly have a positive impact on general child development.

Key words: diagnosing, methods of diagnostic, intelligence, genius, creativity, creative talents and abilities, questionnaires, testing, children of primary school age.

Постановка проблеми. Робота педагогів з обдарованими дітьми та її результативність свідчать про те, що вона була б значно ефективнішою, якби вчителі

володіли методиками раннього виявлення творчих здібностей здобувачів освіти.

Відсутність системи навчання й виховання обдарованих учнів у закладах загальної середньої освіти (далі – ЗСО) змушує педагогів самостійно шукати шляхи розвитку їхніх здібностей. Однак різноманітність проявів обдарованості не завжди дозволяє вчителеві, зокрема й початкових класів, розпізнати обдаровану дитину серед чималої кількості успішних учнів. Зважаючи на це, більшість обдарованих дітей залишаються непоміченими, спричиняючи безліч психологічних проблем як самій дитині, так і дорослим, які її оточують.

Організація освітнього процесу з молодшими школярами зазвичай не враховує не лише їхні психолого-емоційні характеристики, когнітивні й мотиваційно-вольові можливості, а й анатомо-фізіологічні особливості. Як наслідок – від таких учнів ми часто вимагаємо тих якостей і вмінь, які їм не притаманні, що призводить до втрати в дітей не лише мотивації до навчання, а й знижує їхню самооцінку, формує негативну «Я-концепцію».

Щоб організувати диференційований процес навчання та виховання учнів молодших класів, максимально врахувавши їхні індивідуальні особливості та творчі можливості, вчитель повинен володіти діагностикою креативного потенціалу дітей. Водночас аналіз змісту методичної роботи в закладах загальної середньої та післядипломної педагогічної освіти свідчить про те, що оволодінню методиками пошуку і виявлення творчих можливостей дітей приділяється недостатньо уваги. Усе це спонукає методичні служби до пошуку шляхів вирішення цієї теоретико-прикладної проблеми, частковому вирішенню якої присвячуємо нашу статтю.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблема дитячої обдарованості та розвитку творчих здібностей є однією з актуальних на етапі модернізації вітчизняної системи освіти. Так, питання вивчення

та формування здібностей особистості представлено у працях Ю. Бабасвої, П. Гальперіна, Н. Лейтеса, О. Леонтєва, Л. Чорної та ін. Ідея дослідження природи обдарованості на основі аналізу творчого розвитку людини знайшла своє відображення в концепціях творчої обдарованості О. Кульчицької, О. Матюшкіна, В. Моляко, С. Сисоєвої та ін.

Розвитку обдарованості на різних вікових етапах у науковій літературі присвячено дослідження В. Давидова, Д. Ельконіна, Г. Костюка, О. Кульчицької, І. Лернера, Р. Пономарьової та ін. Зокрема, питання розвитку здібностей у дітей молодшого шкільного віку, за Г. Костюком, є першочерговим, адже саме в цей період відбувається інтенсивне становлення особистості, розкриваються властиві дітям задатки, нахили, здібності. Разом із тим, якщо в дитини переважає інтелектуальна сфера, то, на думку О. Антошак, І. Ганжали, Н. Ніколаєнко, дитина відзначається гостротою мислення, допитливістю і легко навчається, виявляючи практичну креативність.

У дослідженнях сучасних науковців розглянуто такі основні аспекти означеної проблеми: прояви обдарованості в дитячому віці (Л. Коробко, А. Савенков та ін.); особливості роботи з обдарованими дітьми (І. Семенова, Н. Сербіновська, З. Хоменко та ін.); методи діагностики обдарованості учнів (О. Кульчицька, Н. Шумакова та ін.); виявлення та розкриття дитячої обдарованості у навчальній діяльності (В. Онацький та ін.). Шляхи реалізації означених проблем засобами післядипломної педагогічної освіти розкрито в працях Т. Сорочан, Н. Клокар, В. Олійника, М. Романенка та ін.

Мета статті – теоретично узагальнити та схарактеризувати методики діагностики креативного потенціалу молодших школярів, окреслити шляхи оволодіння цими методиками педагогів, що сприятиме реалізації основних положень Концепції Нової української школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характер, зміст, глибина і складність сучасних проблем життєдіяльності вимагають формування в здобувачів освіти нового типу мислення. В. Кремень у зв'язку з цим наголошує: «Який би конкретний шлях не обрала країна для подолання свого відставання, їй потрібно підвищити рівень і якість людських ресурсів, тобто людина та її мислення повинні бути інноваційними» (Кремень, 2008, с. 42).

У Концепції «Нова українська школа» (2016) визначено 10 ключових компетенцій випускника школи, серед яких ключову роль відіграє вміння мислити креативно. Відповідно у Державному стандарті базової та повної середньої освіти (2006) зазначається, що «випускник школи повинен бути здатним до вибору серед численних альтернатив, що пропонує сучасне життя».

У зв'язку з цим у змісті роботи з обдарованими дітьми першочерговим завданням є розуміння педагогами явища обдарованості як такого. Так, на особливу увагу заслуговує визначення обдарованості В. Моляко. Відомий психолог розуміє під цим поняттям «систему, компонентами якої є біофізіологічні й анатомо-фізіологічні задатки; сенсорно-перцептивні блоки (для яких характерна підвищена чутливість); інтелектуальні й розумові можливості (призначення яких – оцінювати

нові ситуації й вирішувати нові проблеми); емоційно-вольові структури (визначення тривалих домінуючих ситуацій та їх штучна підтримка); високий рівень продукування нових образів, фантазія, уява тощо» (Моляко, 1994, с. 85–95.)

Феномен обдарованості характеризують як складне та суперечливе явище. Однак останнім часом, на думку В. Онацького, спостерігається тенденція до інтеграції різноманітних підходів, підставою для якої є нове осмислення поняття обдарованості на рівні системи, що охоплює всі грані особистості (Онацький, 2006, с. 22–30). Так, основним принципом роботи закладу ЗСО дослідник вважає виявлення та розкриття у процесі навчання дитячої обдарованості, що виявляється завдяки співпраці практичного психолога і вчителя початкової школи. На його думку, процес виявлення обдарованості має включати такі основні етапи:

- 1) спостереження за учнем;
- 2) визначення психологічного стану дитини шляхом самооцінки;
- 3) визначення коефіцієнта розумового розвитку IQ;
- 4) визначення інтелектуального розвитку завдяки дослідженню вербальних здібностей дитини;
- 5) визначення продуктів творчості учня;
- 6) усебічний аналіз конкретних випадків обдарованості;
- 7) максимальне сприяння розвитку обдарованості (Онацький, 2001, с. 34–42).

Для виявлення обдарованих дітей насамперед необхідно враховувати відомості про особливі успіхи дитини в будь-якій діяльності, отримані від батьків і педагогів. Також можна використати результати групових тестувань та соціологічних опитувань. Після цього проводиться індивідуальна оцінка творчого потенціалу й особливостей нервово-психічного стану дитини шкільним психологом та вчителем початкових класів. Отримані результати дають змогу провести обстеження дітей за допомогою спеціальних психологічних тестів (залежно від переваги того чи іншого варіанта потенційних можливостей). Зокрема, використовуються методики, спрямовані на визначення базових когнітивних і мовних параметрів, наприклад, методика «Тест структури інтелекту» Р. Амтхауера.

Зважаючи на зазначене вище, завдання психолога – не тільки визначити рівень загального інтелектуального розвитку школяра, а й оцінити тип його мислення. Із цією метою використовується Стенфордський тест досягнень, завдяки якому виокремлюють такі типи мислення обдарованих дітей:

– із творчим і продуктивним мисленням, що виражається розкутістю поведінки, винахідливістю, здатністю продукувати оригінальні ідеї, знаходити нестандартні рішення. Така творча спрямованість обдарованості передбачає безпосередньо оцінку творчих здібностей дітей. Для її діагностики використовуються такі методики: «Фігурна форма тесту творчого мислення П. Торренса», «Тест віддалених асоціацій С. Медника», «Вербальний тест творчого мислення», «Незвичне використання І. Аверіної», «Особистісний опитник Г. Айзенка», «Характерологічний опитник К. Леонгарда – Н. Шмішека», «Кольоровий тест М. Люшера» тощо (Загальна педагогіка, 2009);

– із високою контактністю, потребою у спілкуванні й лідерстві. Такі діти характеризуються високими організаторськими здібностями, ініціативністю, впевнено почуваються серед однолітків і дорослих та зазвичай обирають собі головні ролі в іграх і на заняттях. Визначити цей тип мислення можна завдяки особистісним методикам і соціометрії, зокрема «Комплексному особистісному соціометричному тесту О. Зварикіна»;

– із вираженими художніми здібностями, схильністю з раннього віку до малювання або музики. У зв'язку з цим психологічне тестування має бути спрямоване на оцінку ступеня емоційної стійкості;

– із високим ступенем розвитку психомоторних реакцій, спритності, фізичної сили, рухових навичок (біг, стрибки). Діагностика обдарованості таких дітей здійснюється завдяки методикам визначення зорово-моторної координації («Тест творчих здібностей у дії та русі П. Торренса»).

На основі вивчення, аналізу та узагальнення досвіду роботи шкіл Рівненщини визначено, що діагностика обдарованості учнів здійснюється за такою схемою:

1. Діагностика пізнавальних процесів.
2. Діагностика рівня інтелекту та творчості.
3. Діагностика спрямованості особистості, її нахилів та інтересів.

Із метою діагностики пізнавальних процесів дитини використовуються такі методики: «Коректурних спроб» (визначення об'єму та стійкості уваги); «Червоно-чорна таблиця» (оцінка переключення уваги); методика Г. Мюнстерберга (оцінка вибірковості уваги); «Пам'ять на числа» (оцінка короткочасної зорової пам'яті, її обсягу та точності); «Пам'ять на образи» (оцінка образної пам'яті); методика дослідження активного мислення; «Порівняння понять» (дослідження операцій аналізу і синтезу); «Мовні лабіринти» Е. Куено» (оцінка гнучкості мислення). Означені методики дають змогу визначити рівень розвитку пізнавальних процесів – пам'яті, уваги, сприймання, уяви, а також властивості нервової системи та характерні риси особистості. Крім того, оцінюється і прогнозується рівень інтелектуальних, творчих, психомоторних здібностей дітей.

Крім того, для діагностики здібностей обдарованих учнів також використовуються такі адаптовані психологічні тести інтелекту, як методика П. Тюріно «Шахова дошка» (оцінка рівня диференціації інтелектуальної активності) та методика визначення інтелектуальної лабільності. Після проведення психологічних досліджень і виявлення сукупності ознак обдарованості учня перед психологами і вчителями постає завдання створення умов для розвитку його творчих здібностей.

Серед значної кількості методик діагностування рівня творчості перевага надається вербальній та фігурній формам тестів, з-поміж яких представлені: «Незавершені фігури» (створення оригінальних завершених фігур із поданих заготовок (усього 10)); «Намалюй картинку» (тест, за яким учень має придумати оригінальну картинку з використанням певного елемента); «Відтворення ідей» (назвати предмети, які належать до вказаного класу); «Використання асоціацій»; «Використання предметів» (перерахувати якнайбільше способів використання кожного предмета); «Вираз» (придумати речення із чотирьох слів, у якому кожне

слово починається із вказаної літери); «Складання зображення» (сконструювати об'єкти, користуючись набором фігур: коло, прямокутник, трикутник, півколо) (Загальна педагогіка, 2009).

Отримані результати дозволяють стежити за розвитком кожної дитини, формувати її природну обдарованість, інтелектуальні задатки, адже без діагностики спрямованості особистості, без урахування індивідуальних нахилів до математики, музики, географії тощо не можна досягти гармонійного розвитку вмінь та навичок, що дозволять учню досягти успіхів у подальшому житті.

Ми вважаємо, що головним недоліком використовуваних діагностичних методів (насамперед тестів) є їх орієнтованість на результат. Водночас процесуальний компонент цієї діяльності, яка, власне, і визначає можливість бути обдарованим, залишається поза увагою подібних методик. За цієї умови виникає запитання стосовно того, як дослідити процесуальну сферу здібностей людини, щоб від діагностики відбору (за рівнем досягнень) перейти до діагностики прогнозу й розвитку?

Одним із методів, завдяки якому можна вивчати саме процесуальну сферу здібностей і загалом свідомості людини, Ю. Бабаєва визначає навчально-ігрові методи і психологічний тренінг. На її думку, використання цих методик є особливо доцільним у процесі вирішення таких завдань: виявлення прихованих здібностей обдарованих дітей і можливостей їхнього розвитку; подолання емоційних, особистісних та інших психологічних бар'єрів, що ускладнюють вияв творчої природи обдарованої дитини; розвиток певних видів обдарованості; професійна й особистісна підготовка педагогів і психологів, які працюють з обдарованими дітьми (Бабаєва, 1997, с. 278).

Загалом найдоступнішим методом виявлення обдарованих дітей є систематичне спостереження за ними на всіх етапах освітнього процесу. Завдяки означеному методу можна визначити такі їхні особливості:

1. Як правило, обдаровані діти дуже активні й завжди чимось зайняті. Прагнуть працювати більше за інших або займаються самостійно, однак досить часто справами, що не стосуються безпосередньо уроку.

2. Вони наполегливо прагнуть розв'язувати поставлені перед ними завдання, цікавляться новою інформацією. Таким дітям зазвичай необхідно надавати додаткову літературу.

3. Навчання приносить їм неабияке задоволення, тому вони здобувають знання, не сприймаючи заняття як наслідок над собою. Люблять навчатися і досягати успіху.

4. Завдяки численним умінням обдаровані діти здатні краще за інших займатися самостійною діяльністю (Загальна педагогіка, 2009).

5. Уміють критично аналізувати дійсність і прагнуть досліджувати суть речей і явищ.

6. Зазвичай ставлять багато запитань і зацікавлені у вичерпній відповіді на них. Урок для них особливо цікавий тоді, коли у його ході використовується дослідницький метод.

7. Завдяки роботі із засобами масової інформації такі діти вміють швидко виокремити найважливішу інформацію та самостійно знайти потрібне джерело.

8. Порівняно зі своїми ровесниками обдаровані діти краще розкривають зв'язки між явищами і відповідним змістом, індуктивно й дедуктивно мислять, маніпулюють логічними операціями, узагальнюють.

Як зауважує В. Онацький, значення спостереження у виявленні дитячої обдарованості надзвичайно важливе, адже об'єктом вивчення є дитина, здатна до активного самовираження. Із цією метою важливо виявити те поєднання психологічних ознак, що притаманне саме їй, тобто потрібна цілісна характеристика, котру можна отримати завдяки різноманітним спостереженням. Означену методику можна застосовувати у тому випадку, коли дитина грається, навчається, тобто в умовах, що є для неї природними (Онацький, 2001, с. 34–42). Якість проведених спостережень залежить від спостережливості – здатності помічати суттєві, характерні, а часто й малопомітні властивості предметів і явищ. Без розвитку цієї якості неможливе ефективне виконання дослідницької діяльності.

Із метою дослідження різноманітних аспектів структури обдарованої особистості можна скористатися біографічним методом, що є специфічним засобом дослідження життєвого шляху особистості. Комбінування біографічного методу з елементами якісного підходу та застосуванням принципів аналізу й інтерпретації отриманих результатів, які зазвичай розроблені у кількісних методиках, допоможе скласти повну картину явища і дати відповідь на безліч запитань, що виникають у процесі вивчення обдарованості. Зважаючи на зазначене вище, у дослідженні обдарованої особистості молодшого школяра слід приділити особливу увагу періоду раннього та дошкільного дитинства, що можливо лише завдяки вивченню біографії дитини.

Таким чином, оволодіння педагогами новітніми методиками діагностики творчих можливостей учнів досягається засобами методичної роботи на місцях та реалізацією відповідного спецкурсу в системі післядипломної педагогічної освіти.

Висновки. Отже, можемо стверджувати, що ставлення до дітей як до талановитих значно покращує ефективність навчального процесу, що доводить педагогічна практика. Здійснений нами аналіз досліджень та напрацювань щодо виявлення творчих можливостей дітей дозволяє стверджувати, що представлених досліджень в означеній галузі є недостатньо. На нашу думку, вони повинні становити окремий, самостійний напрям розвитку української педагогічної науки, що має цілісно охоплювати «особистісний вимір» особистості як об'єкта наукового дослідження, відображати особливості та традиції національного менталітету та відповідати специфіці української освіти й педагогіки.

Перспективи подальших досліджень. Цілком природно, що стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми виявлення обдарованості дітей молодшого шкільного віку. Зважаючи на це, подальші дослідження стосуватимуться вивчення особливостей застосування та ефективності різноманітних методик діагностики творчих можливостей різних груп молодших школярів та ролі соціального середовища у виявленні й розвитку обдарованості учнів початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Антошак, О., Ганжала, І., Ніколаєнко, Н. (2006). Розуміння – розум – творчість. Київ: Шкільний світ; вид. Л. Галіцина. 112 с.
- Кульчицька, О. (2007). Діагностика рівня розвитку творчих здібностей. *Обдарована дитина*. № 1. С. 42–44.
- Кульчицька, О. (2007). Методика діагностики інтелектуальної обдарованості. *Обдарована дитина*. № 1. С. 39–41.
- Загальна педагогіка. (2009). *Наукові записки. Серія «Педагогіка»*. № 4.
- Онацький, В. М. (2001). Всі діти обдаровані. *Обдарована дитина*. № 6. С. 34–42.
- Онацький, В. М. (2006). Спостереження як метод діагностики обдарованості. *Обдарована дитина*. № 5. С. 22–30.
- Кремень, В. (2008). Феномен інновації: освіта, суспільство, культура: монографія. Київ: Педагогічна думка. С. 472.
- Концепція «Нова українська школа. Простір освітніх можливостей» / упор.: Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін. Київ. С. 10.
- Державний стандарт базової і повної середньої освіти. *Нормативно-правове забезпечення освіти: державні стандарти, програми, положення*. 2006. с. 68.
- Моляко, В. А. (1994). Проблеми психології творчості та розробка підходу к изучению одаренности. *Вопросы психологии*. № 5. С. 85–95.
- Бабаєва, Ю. Д. (1997). Психологический тренинг для выявления одаренности. Москва: Педагогика, 1997. 278 с.

REFERENCES

- Antoshchak, O., Hanzhala, I., Nikolaienko, N. (2006). Rozuminnia – rozum – tvorchist. Kyiv: Shkilnyi svit; vyd. L. Halitsyna. 112 s.
- Kulchytska, O. (2007). Diahnostyka rivnia rozvytku tvorchykh zdibnostei. *Obdarovana dytyna*. № 1. S. 42–44.
- Kulchytska, O. (2007). Metodyka diahnostyky intelektualnoi obdarovanosti. *Obdarovana dytyna*. № 1. S. 39–41.
- Zahalna pedahohika. (2009). *Naukovi zapysky. Seriya «Pedahohika»*. № 4.
- Onatskyi, V. M. (2001). Vsi dity obdarovani. *Obdarovana dytyna*. № 6. S. 34–42.
- Onatskyi, V. M. (2006). Sposterezhennia yak metod diahnostyky obdarovanosti. *Obdarovana dytyna*. № 5. S. 22–30.
- Kremen, V. (2008). Fenomen innovatsii: osvita, suspilstvo, kultura: monohrafiia. Kyiv: Pedahohichna dumka. S. 472.
- Hrynevych, L., Elkin, O., Kalashnikova, S. ta in. Kontseptsiiia «Nova ukrainska shkola: prostir osvitynih mozhlyvostei». Kyiv. S. 10.
- Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi serednoi osvity. Normatyvno-pravove zabezpechennia osvity: derzhavni standarty, prohramy, polozhennia. 2006. s. 68.
- Moliako, V. A. (1994). Problemy psykholohyy tvorchestva y razrobotka podkhoda k yzucheniyu odarennosti. *Voprosy psykholohyy*. № 5. S. 85–95.
- Babaeva, Yu. D. (1997). Psykholohycheskyi trenynh dlia vyavleniya odarennosti. Moskva: Pedahohyka, 1997. 278 s.

Дата надходження до редакції: 20.05.2022